

DOI 10.32782/2224-0926-2025-1-52-17

Осадця Ольга

**РЕЦЕНЗІЯ-ОГЛЯД МОНОГРАФІЇ В. ГРАБОВСЬКОГО
«МУЗИКА І НАЦІОНАЛІЗМ. ПАРАЛЕЛІ ТА ПЕРЕХРЕСТЯ».
ДРОГОБИЧ : ПОСВІТ, 2023. 480 С.**

25 січня у Львові, у музеї Соломії Крушельницької, відбулася презентація книжки Володимира Грабовського *Музика і націоналізм. Паралелі та перехрестя*, яка викликала зацікавлення у львівських гуманітаріїв, оскільки питання формування й утвердження нації, національної ідентичності сьогодні хвилюють представників різних галузей гуманітарних наук – філософів, істориків, лінгвістів, психологів. У музикології ця тема перебуває ще на початковій стадії дослідження, а в гуманітаристиці загалом подібних досліджень бракує. Зокрема, можливо, і через те, що не до кінця викорінене негативне сприйняття поняття «націоналізм», сформоване радянською ідеологією як «буржуазний», тобто явище несумісне із суспільним прогресом і демократичними віяннями, що досі лякає певні кола інтелігенції. З огляду на це поява, нових публікацій цієї тематики є актуальною і своєчасною.

Націологія і музикологія – дві полісемантичні системи, які знайшли своє відображення в нововиданому збірнику статей, нарисів та оглядів під назвою «Музика і націоналізм. Паралелі і перехрестя», автором яких є відомий дрогобицький музикознавець, педагог, науковець, громадський діяч Володимир Грабовський. Автор збірки належить до генерації сучасних українських музичних діячів, особлива активність яких має значний вплив на розвиток музичного мистецтва, організацію творчих процесів, які відбуваються в Україні.

Музикознавство є одним із аспектів різнобічної діяльності В. Грабовського. Його музикознавчий доробок охоплює понад 300 публікацій, присвячених широкому колу актуальних питань музичного мистецтва: ролі композитора в сучасному соціокультурному середовищі, проблемам української мистецької діаспори, творчості видатних українських композиторів: Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Колесси, В. Барвінського, Б. Лятошинського, Б. Фільц, І. Соневицького, М. Кузана, М. Ластовецького, В. Бібіка, М. Вікторова, Л. Тур'яба; етномузикологів: І. Мацієвського, Б. Яремка, І. Хланти; співака Й. Гошуляка; піаніста Р. Савицького та його сина Р. Савицького-мол.; особливостей музичного мистецтва Бойківщини та її знаних представників. Крім того, він звертається й до суміжних до музичної культури тем: літератури й образотворчого мистецтва, музейної справи тощо. В основі його суджень лежить реальність, визначена безпосередністю сприйняття дійсності і здоровою реакцією на явища й події.

Володимир Грабовський

Значна кількість публікацій В. Грабовського присвячена музичній культурі в контексті націології, ролі композитора як творця музики, яка «відповідає актуальним потребам нації та суспільства». Автор збірки підкреслює актуальність гуманітарних досліджень, які вивчають взаємодію та взаємовпливи різних її ділянок, зокрема музичну культуру та націологію. Тема цікавила науковця впродовж тривалого часу, більше того, це тема його підготовленої до захисту кандидатської дисертації «Музична культура в контексті націології» (2012 р.).

Увагу до цієї тематики В. Грабовський пояснює тим, що впродовж двох останніх століть музична культура націй/держав досягла своєрідної вершини розвитку і стала розвиватися в контексті націоналізму, тобто з певним «набором» незаперечних виявів національної ідентичності. Роль музичного мистецтва у становленні націоналізму

можна відмітити й у багатьох дослідників-націологів минулого, особливо Заходу (можна розпочати хоча б з Й.Г. Гердера). У цих дослідженнях музика закономірно не має панівного значення, а швидше доповнює та підсилює основні положення тієї чи іншої теорії. У цьому контексті актуальними нині є праці, у яких музика й націоналізм представлені на рівноцінних засадах. Саме в цей спосіб В. Грабовський ставить проблему національної сутності музики: робить спробу науково узагальнити два феномени в їх зіставленні. Тим більше в нинішніх умовах непростого процесу становлення державності України зіставлення музичної культури суспільства з тенденціями й виявами сучасної націології може стати, на його думку, дуже дієвим і результативним інструментом. Адже «національна музична культура (як і національна школа інших видів мистецтв – театру, кіно, літератури тощо) отримує довершеного вигляду в державі, яка стає основним патроном і цементуючим стрижнем національної культури, слухно стверджує Автор.

До монографії увійшло 47 різножанрових матеріалів В. Грабовського поряд з окремими складниками його кандидатської дисертації. Опубліковані свого часу статті, нарис, огляди презентують широке коло фактів, явищ, подій, віддалених діахронічно, просторово чи синхронно. «Може видатися, – як відзначає Автор, – що збічник являє собою своєрідний *silva regum*, тобто сукупність різних за змістом матеріалів... частково це відбулося на деякій строкатості цілого» (с. 471). Попри це, об'єднуючим, цементуючим чинником зібраних у збірнику матеріалів є музика і нація (націоналізм). Цій провідній ідеї підпорядкований умовний поділ тематики публікацій за розділами, а саме: у структурі збірки простежуємо чотири розділи з додатком.

Зокрема, у запропонованих матеріалах першого розділу проаналізовано різні концепції й підходи до основних положень теорії націй – націології. В. Грабовський використав різноманітні, частково доступні дослідження зарубіжних та українських науковців, якими добре володіє (бібліографічний список літератури і джерел нараховує понад 350 позицій). Своєрідну «мініхрестоматію» становлять стислі витяги з праць близько 30 дослідників про націю, націоналізм, етнос, проте Автор не робить на їх ґрунті ревізії теорій націоналізму, оскільки не є фаховим істориком чи націологом, радше акцентує на застосуванні їх до історії української музики. «Я щиро подивляю ерудованість Автора, зокрема у сюжетах і темах, які не є близькими до його головної ділянки – музикознавства. Якщо брати до уваги, що в теоріях націоналізму він є виразно автодидактом, то тим більш подиву гідною є легкість і переконливість, з яким він оперує цим матеріалом», – відзначає відомий історик Я. Грицак (с. 426).

У другому розділі, що є найбільш розлогим (17 статей), увага автора сконцентрована на українській музичній культурі в іменах, артефактах у контексті націології. Зроблено акцент на таких знакових іменах української музики минулого й сучасності, як М. Лисенко, С. Людкевич, В. Барвінський, М. Байлова, Л. Дичко та інші. Порушуючи питання ролі видатних особистостей у процесі націєтворення, В. Грабовський цікавиться насамперед морально-етичною сутністю особистостей, а не лише творчими здобутками композиторів. У цьому ракурсі щодо імен української діаспори (Л. Грабовський, Я. Сорокер, П. Гунька, Й. Гошуляк, З. Лавришин) автор підкреслює особливі умови діяльності в чужоземних умовах: ці особистості не лише зберегли свою національну totoжність, а й унесли вагомий вклад у скарбницю української та світової культури.

Матеріали третього розділу (6 статей) умовно зараховано до тематики «Європейські композитори і питання націоналізму»: тут знайшло свій відбиток інонаціональне розмаїття музики – польської, французької, угорської та інших музичних культур. Автор аналізує національні ремінісценції й висловлювання різних західноєвропейських композиторів XIX – початку XX ст., зокрема французьких композиторів А. Гретрі, Г. Берліоза, А. Онегера (с. 272–288). Простежуючи певну еволюцію національного світогляду Бели Бартока в аспекті національної самоідентифікації митця, автор слушно виокремлює український фактор.

Глибоко аналізуючи погляди німецького філософа, соціолога, музиколога Теодора Адорно на музику як предмет соціології, ґрунтуючись головню на його праці «Соціологія музики», В. Грабовський водночас відзначає, що в статті «Музика і нація» автор зумів своєрідно поєднати ці два феномени, дотримуючись своїх особливих поглядів, зумовлених його епохою, особистісними зацікавленнями й рисами характеру.

У стислому огляді сучасних досліджень польських музикологів, де музична культура вивчається в зіткненні із царинами політики, пропаганди, патріотизму, націоналізму, тоталітаризму тощо, В. Грабовський підкреслює актуальність подібних наукових досліджень. Відзначаючи їх високий рівень інформативності й новизни, автор рекомендує зробити їх переклад і видання українською мовою, наголошуючи, що приклад Польщі в цьому контексті є показовим і вартим наслідування. Зрозуміло, що автор не оминув факту брутальної, широкомасштабної війни РФ проти України: ремінісценції про корені й фактичні наслідки цього так чи інакше знайшли відлуння в різних його розділах, головню в четвертому – про тоталітаризм, війни, соціалістичний реалізм тощо.

Збірник завершує добірка відгуків-рецензій відомих українських науковців: С. Грици, Я. Грицака, М. Загайкевич, М. Кашуби, С. Павлишин, О. Смоляка, Б. Сюті,

Л. Філоненка, у яких висловлено критичні зауваження й надано рекомендації до змісту дисертації автора «Музична культура в контексті націології».

Загалом за рядками тексту матеріалів монографії проглядається непересічний інтелектуальний багаж автора, його величезний життєвий, науковий і педагогічний досвід, уміння переконливо аргументувати й донести до читача свою позицію. В. Грабовський багато уваги приділяє висвітленню явищ української та світової культури як у знаних, так і маловідомих фактах, науково обґрунтовуючи їхнє значення в національному бутті суспільства. З усіх питань, порушених у дослідженнях, статтях, картинах, замітках і рецензіях, уміщених у збірник, В. Грабовський уміє сказати своє слово, позначене вагомістю й самобутністю думки, живим відчуттям сучасності.

Матеріали монографії, безперечно, потрібно розвивати в багатьох перспективних напрямках. Я. Грицак висловив сподівання, що Автор своїм дослідженням саме в сенсі «паралелей» і «перехрестя» музики й націоналізму «відкриває цілий напрям нових досліджень, які, маю надію, появляться в найближчі роки» (с. 426).

Отже, символічно звучить остання фраза В. Грабовського у збірнику – вислів, яким римські консули закінчували свою звітну промову, передаючи повноваження наступникові: «*feci, quod potui, faciant meliora potentes*», що в перекладі означає: «Я зробив усе, що міг, хто може, нехай зробить краще».

